

VI.

A szlovák különválás 1918 őszén

A szlovák önrendelkezés alternatívái

A soknemzetiségű történeti Magyarország 1918–1919. évi felbomlásának közvetlen okát kétségtelenül a központi hatalmak világháborús veresége nyomán beállt új európai nagyhatalmi helyzet és az ebből adódott konzekvenciák jelentették. Ez utóbbiak Magyarország esetében a nemzetiségi régiók – s velük együtt jelentős magyar etnikai tömbök – leválását, leválasztását eredményezték. Az alábbiakban a szlovák különválás érveit próbáljuk rekonstruálni és rendszerezni. Rendszerezésünk kritériumául azoknak az alternatíváknak a csoportosítását választottuk, melyek – a magyar államtól való különválás, illetve a szlovák nemzeti önrendelkezés értelmezésében, konkretizálásában és gyakorlati végrehajtásának tisztázásában – 1918 őszén megfogalmazódtak.

Ma már egyértelműen bizonyítottnak látszik, hogy 1918 őszén a szlovák politika összes meghatározó tényezője a különválás mellett kötelezte el magát. Mint ahogy az is bizonyos, hogy néhány másodvonalbeli politikust (Ján Mudroň, Ľudovít Bazovský) és az ún. „magyarón” szlovák értelmiséget (Pechány Adolf, Csecsotka Károly, Margin István, Bulissa Károly, Dvortsák Győző stb.) leszámítva szlovák részről az önrendelkezést a csehszlovák államhoz való csatlakozás formájában tartották egyedül kivitelezhetőnek.

Jóllehet a címben jelölt kérdéskör faktográfiája néhány tekintetben még ma sem tekinthető teljes egészében lezártnak, az alábbiakban a korábbi feldolgozások által rekonstruált eseménysorhoz tartjuk magunkat.¹ A szlovák különválás 1918. őszi döntő szakaszát az alábbi három periódusban tárgyaljuk:

Az augusztus elejétől október végéig tartó első periódus a szinte teljes szlovák politikai tétlenségtől a csehszlovák államegység eszméjének általános elfogadásáig és deklarációjáig húzódik. A novemberi periódust a Károlyi-féle forradalmi magyar kormány rö-

¹ A kérdéskör legújabb feldolgozásai: BUTVIN, JOZEF: Domáci národnooslobodzovaci boj Slovákov za prvej svetovej vojny. HČ (32), 1984. 6. sz. 864–904. – *Kalvoda, Josef: The Czechoslovak-Hungarian Dispute.* In: *War and Society in East Central Europe. Vol. VI. Essays on World War and Paecemaking. A Case Study on Trianon.* Ed. by. BELA K. KIRÁLY, PETER PASTOR AND IVAN SANDERS, New York 1982. 275–295. – *Spoločný osud – spoločná cesta. Účasť Slovákov v dvoch revolúciách (1918–1919.) (Štúdie) – Közös sors – közöt út. Szlovákok a két forradalomban (1918–1919).* (Tanulmányok). Budapest 1984. Szerk. POLÁNYI IMRE.

vidéletű diplomáciai sikerei és a Beneš-féle párizsi csehszlovák diplomáciai ellenoffenzíva nyomán kialakult átmeneti egyensúlyi helyzet jellemezte, amelyben az október 30-án megalakult turócszentmártoni Szlovák Nemzeti Tanács (SZNT) a budapesti és a prágai kormánnyal párhuzamosan tárgyalva, a csehszlovák államiság talaján megpróbálta a szlovák nemzeti érdekeknek megfelelő megoldásokat véglegesíteni. A harmadik periódus Szlovákia déli határainak párizsi kijelölésétől a prágai kormány Šrobár-féle szlovák minisztériumának irányítása alatt két hónapon belül lezajlott csehszlovák katonai megszállásig, Szlovákia új államkeretek közé való betagozásáig tartott.

A különválás szlovák politikai érveinek dinamizmusát, belső ellentmondásait négy meghatározó jelentőségű szlovák politikus (Milan Hodža, Matúš Dula, Vavro Šrobár és Ferdiš Juriga) állásfoglalásainak részletesebb ismertetésével is megpróbáljuk érzékeltetni. Mindenekelőtt jelezni kell, hogy a világháború kitörése után röviddel politikai passzivitásba vonult Szlovák Nemzeti Párt 1918 tavaszán reaktivizálódó tagjai Matúš Dula vezetésével Turócszentmártonban, Vavro Šrobárral az élen Rózsahegyen, Emil Stodola irányítása alatt Pesten és a katonai szolgálatát teljesítő Milan Hodža körül Bécsben kialakult politikai csoportokban a háború negyedik évében miként teremtették újra a polgári szlovák politikai mozgalmat.

Ugyancsak jelezni szükséges, hogy mit is jelentett a szlovákkérdés 1918 őszén. A cseh képviselők 1917. márciusi Reichsrat-beli csehszlovák egységdemonstrációja után egy teljes évvel az addig teljesen néma szlovák tábor – a csehszlovák egység jegyében ügködő szlovák szociáldemokraták által kezdeményezett liptószentmiklósi május 1-jei gyűlésen – végre hallatta hangját. Vavro Šrobár, az említett négy polgári politikai csoport közül a leginkább csehszlovák orientáltságú rózsahegy-i társaság vezéralakja, meglehetősen bizarr körülmények között, „a csehszlovák törzs magyarországi ága” számára is követelte a nemzeti önrendelkezési jog feltétlen elismerését.² Három héttel később ugyancsak Liptószentmiklóson a szlovák vezető politikusok bizalmas találkozásán megerősítették ezt az álláspontot, és megbízták Matúš Dulát, a Szlovák Nemzeti Párt elnökét, hogy alakítsa meg az 1914 előtti irányzatokat és a háború utolsó két évében létrejött helyi csoportokat egyesítő Nemzeti Tanácsot.³ A Szlovák Nemzeti Tanács létrehozására azonban csak 1918. október 30-án került sor, a csehszlovák nemzetegységet és államközösséget deklaráló turócszentmártoni tanácskozás keretei között.

Az SZNP vezetése sokáig halogatta a párt egészének reaktivizálását, mígnem május végén Dula pártelnök tanácskozást hívott egybe Liptó megye központjába, ahol már az éppen Liptóban nagyon erős csehszlovák orientáció hívei kerültek többségbe. Ezt az 1918. május 24-i liptószentmiklósi bizalmas értekezletet követően azonban – néhány erőtlen belső vitán kívül – jóformán semmi sem történt egészen augusztus közepéig,

² Sociálne a národné hnutie na Slovensku od Októbrovej revolúcie do vzniku československého štátu (Dokumenty). Szerk.: EUDOVÍT HOLOTÍK. Bratislava 1979. 170–174. A „csehszlovák törzs magyarországi ága” kifejezés helyett J. Škultéty a központi szlovák napilapban „a szlovákok” kifejezést használta. Šrobár a határrendőrség detektívjei előtt a *Pallas Lexikon* szlovákokra vonatkozó szócikkének definíciójával védte magát, ott tudniillik a szlovákokat mint a cseh huziták ivadékaiként említik. Vö. ŠROBÁR, VAVRO: Pamäti z vojny a väzenia (1914–1918). Praha 1922. 99–106.

³ Sociálne a národné hnutie... I. m. 217–223. Az itt közölt jegyzőkönyvet 1924-ben a találkozó három résztvevője állította össze.

amikor is Šrobárt a magyar kormány Ceglédre internálta. Anton Štefánek, az 1915-ben – csehszlovák egységet szorgalmazó cikkek miatt – e bezűntetett pesti szlovák napilap főszerkesztője 1918. július 21-én Prágában kelt levelében arról panaszkodott Pavol Blahónak – aki a világháború éveiben Jurigával együtt parlamenti képviselőként a politikai életből magukat teljesen kivont szlovák politikusok között a legjelentősebbek egyikének számított –, hogy a prágaiak a hosszú hallgatás és teljes tétlenség miatt már-már „mint afféle helótanépet és teljesen enervált szegénylegényeket” kezelik a szlovákokat.⁴ Ferdiš Juriga, aki Blahónál jóval aktívabb képviselői tevékenységet folytatott a budapesti parlamentben, szeptember elején még ennél is kritikusabb hangnemben írt a céltudatos vezetés hiányáról, a szlovák politikai tábor dezorganizáltságáról. A cseh részről is bírált politikai passzivitást részben igazolni látszott az a tény, hogy a hivatalos magyar körök részéről szintén rossz néven vették a szlovák politikusok sejtelmes hallgatását.

Andrej Hlinka, a háború előtti szlovák néppárti mozgalom legismertebb személyisége Dulához intézett sürgetésében viszont kedvező jelként idézte Az Újság 1918. augusztus 21-i fenyegetését. A pesti lap így dörgedezett: „Nyilatkozzanak a tót politikusok, mert hallgatásuk végzetes lehet rájuk!”⁵ 1918 szeptembere és októbere ezek után érthetően a szlovákoknál is a fokozódó politikai aktivitás jegyében telt el, és az említett csoportok, valamint a legnagyobb tömegek fölött rendelkező és a polgári szlovák politikai táborhoz csatlakozó szociáldemokraták együttműködésének köszönhetően a környező kis nemzetekkel nagyjából egyidőben, igaz, az utolsó lehetséges pillanatban, határozatképes nemzeti politikai testületet tudtak létrehozni.

A közép-európai nemzetiségi kérdésben a háborús célpolitika felgyorsulása folytán 1917–1918 nagyhatalmi állásfoglalásaiban radikális megoldási javaslatok születtek a vitathatatlanul esedékessé vált nemzeti elhatárolódás megvalósítására. Egyszersmind azonban ez a felgyorsult (mesterségesen felgyorsított) folyamat okozta, hogy az önrendelkezés rendkívül megnyerő demokratikus jelszava a gyakorlatban egyre inkább problematikussá vált.

A korabeli szlovák sajtó meglepő tisztánlátással választotta külön a térség nemzeti átrendezésében egyre inkább illuzórikusnak bizonyuló „önrendelkezési” formát a közeli békekötés keretei között könnyebben megvalósíthatónak vélt „igazságtevéstől”. A turócszentmártoni *Národnie noviny* szeptember végén például így egyensúlyozott cenzúra és meggyőződés között: „A nemzetiségi kérdés megszűnt belső kérdés lenni, külpolitikai, sőt világháborús kérdéssé vált. A legkomolyabb nívó pedig az, hogy a nemzetiségi kérdést és megoldását nem az érdekelt nemzetiségek tartják kezükben, hanem az egész világ. A megoldás nem az illetékes (uralkodó vagy elnyomott) nemzetiségek akaratától fog függeni, hanem az egész harcoló világ döntésétől. (...) A nemzetiségek ma már nem kérnek, nem követelőknek – hanem várnak.”⁶ Jóllehet a szlovákkérdés rendezését Duláék szemmel láthatóan a békekonferencia dolganak tekintették, az októberben napról napra változó

⁴ Štefánek, Anton 1918. július 21-i leveléből idéz JANŠÁK, ŠTEFAN: Život Dr. Pavla Blahu. II. köt. Trnava 1947. 448.

⁵ JURIGA, F.: Osamelí havrani. *Národnie noviny* (NN) 1918. szeptember 6. Andrej Hlinka Matúš Dulához írott levele 1918. augusztus 24-ről, Literárny archív Matice slovenskej (ALU MS) 94 J 21 jelzet alatt.

⁶ Význam svetovej vojny. NN 1918. szeptember 24. 2.

bel- és külpolitikai helyzet, a tétlenség miatt állandósult belső viták, a Wekerle-kormány és Károlyiék közeledési kísérletei, a csehek által sürgetett nyílt színvállás szükségszerűen állásfoglalásra kényszerítette az egyes csoportokat.

Kialakult hát az önrendelkezés egyfajta pótszereként a véleménynyilvánításnak és nézetegyeztetésnek egy olyan mechanizmusa, amely felszínre hozta a szlovákság önállóan megfogalmazott nemzeti-politikai igényeit. A szlovák politikai vezetés viszonylag gyorsan felismerte, hogy számára egyedül a Masaryk vezette cseh–szlovák emigrációs politikára, illetve a békekonferenciára való hagyatkozás jelentheti a – különválást és a nemzeti önrendelkezést egyszerre garantáló – reális taktikát. Persze, ez a felismerés sem bizonyult magától értetődőnek és könnyűnek. Ezt bizonyítja például az is, hogy Wilson 14 pontos békeprogramját 1918 elején a központi szlovák napilap – Czernin osztrák-magyar külügyminiszter javaslataihoz hasonlóan – közönséges propaganda fogásnak tartotta.⁷

Tény viszont az is, hogy már 1915-től kezdődően elhangzottak olyan szlovák kijelentések, amelyek a világháború utáni kelet-közép-európai változások szükségszerűségét teljes meggyőződéssel hirdették. Ez a fajta meggyőződés részben a „külső beavatkozás” szükségszerű eljövételének hagyományos tételéből táplálkozott. Már a Balkán-háborúk idején rehabilitálódott az a felfogás, amely a szlovákkérdést egyedül egy világméretű katasztrófa keretei között – konkrétan a Habsburg-monarchia szláv népeinek felszabadítását célzó orosz katonai beavatkozás formájában – vélte megoldhatónak.⁸

Magyar részről Károlyi Mihály mellett Jászi Oszkár, a magyar polgári radikálisok vezéregyénisége, az október 30-án megalakult Károlyi-kormány nemzetiségi minisztere szorgalmazta a nem magyar nemzetek vezetőivel a párbeszédet. Ennek jegyében a *Huszádik Század* szerkesztőjeként már 1918 szeptemberében nemzetiségi ankétot hirdetett.⁹ A felkért szlovák politikusok, csoportok közül a Szlovák Nemzeti Párt vezetése (Matúš Dula és Karol Medvecký) az ankét lezárása után elküldött rövid levélben ismételtén azt hangsúlyozta, hogy a magyarországi nemzetiségi kérdést csakis a békekonferenciától, „a népek nemsokára összeülő areopágjának döntésétől” várja.

Samuel Zoch modori evangélikus lelkész, az ankét egyetlen szlovák résztvevője válaszában Masarykhoz hasonlóan értékelte a világháború nemzetiségpolitikai konzekvenciáit. Szerinte a kis nemzetek megvédték létjogosultságukat, sőt bizonyos, hogy minden nép a háború után bizonyos fokú önállóságot kap. Ugyanakkor Zoch a megegyezéses megoldást vélte egyedül célravezetőnek, mert ahogy írta: „a nemzetek szembeállása az olyan pereskedő parasztok sorsára juttathatja a térség kis nemzeteit, akik pár vitás barázdaért elperlekedték egész birtokukat.”¹⁰

Az önrendelkezések tehát egyszerre két reális módozata is tudatosult 1918 őszén a szlovák politikusokban: a nagyhatalmak igazságtevő döntőbíróságaként elképzelt bé-

⁷ Wilson a Czernin. NN 1918. január 29.

⁸ Erre nézve l. Ludovít Bazovský J. Škultétyhoz írott leveleiből az 1913–1914. éveket, amelyben a kritikátlan russzofil magatartása miatt sokat bíralt S. H. Vajanský „katasztrófa-elméletének” reális elemeiről ír. ALU MS 49 B 3.

⁹ A nemzetiségi kérdés a társadalmi és az egyéni fejlődés szempontjából. A Huszádik Század körkérdése. Előszóval ellátta JÁSZI OSZKÁR. Budapest 1919. 99–101.

¹⁰ Az ankét szlovák vonatkozásaira SZARKA LÁSZLÓ: Jászi szlovák kapcsolatai 1918 végéig. I. m.

kekonferencia és a szomszéd nemzetek közötti megegyezéses rendezés lehetősége. Nyilvánvaló volt számukra az is, hogy mindkét esetben ugyancsak fontos lehet a szlovák nemzeti céloknak, az önrendelkezés programjának a megfogalmazása.

Mit is jelenthetett, milyen megoldásokat vethetett fel az önrendelkezés lehetősége a szlovák nemzet politikai képviselői számára? Az 1861. évi turócszentmártoni autonómiaprogram perspektívája már a világháború előtti magyarországi nem magyar nemzeti mozgalmak emancipációs törekvéseinek sikertelensége nyomán sokat veszített vonzerejéből. Ráadásul a magyar államkeretek között megvalósítható szlovák önállóság eszméjének 1914 előtt mértékadó magyar politikai körökben még csak szimpatizánsa sem akadt. Ezért is válhatott a szlovák különválással szinte egyidőben általánosan elfogadott ideává a csehszlovák államegység gondolata.

Az önálló szlovák államiság közbülső megoldásának elsikkadását jól jelzi a Hodža által írt 1918. szeptemberi radikális hangú röpirat gondolatmenete: *„Mi, szlovákok tehát kiválunk a magyar államból. Ez olyan biztos, mint a Szentírás. Elhatározásunkkal szemben nincsen apelláta. De ha elszakadunk a magyaroktól, hogyan tovább? Megmaradhatnánk mi egyedül magunkban is. Lehetne nekünk magunknak külön szlovák országunk, saját szlovák királyunk, saját szlovák hadseregünk, saját szlovák államunk. Megtehetjük, ha akarjuk. Csupán az a kérdés, hogy elegendő vagyunk-e mi, szlovákok a különálló szlovák államhoz.”* A továbbiakban Hodža a románok, szerbek unifikációs törekvéseinek példájára hivatkozik, és a nagymorva államiság ezeréves álmának megtörését sürgette: *„Vagy tán már elfelejtettük, hogy nekünk, szlovákoknak volt már saját országunk. Volt bizony, mégpedig gyönyörű, hatalmas, szlovák, dicsőséges, együtt azokkal a szlovákokkal, akik ott Morva- és Csehországban élnek.”*¹¹

Prága és Budapest között

A csehek és magyarok között 1917 májusától, az osztrák birodalmi gyűlés cseh képviselőinek Szlovákiára vonatkozó igénybejelentésétől kezdődően elkezdődött küzdelem indult a szlováklakta területekért, a szlovák politikai csoportok megnyeréséért. Mindenesetre a cseh emigráció által már korábban, a cseh képviselők által pedig 1917 májusában megfogalmazott és deklarált egyesülés igénye alapvető fordulatot jelentett. Ahogy azt Štefánek Šrobárnak küldött egyik levelében írta: *„Te talán fel sem méred, mekkora szolgálattal tettünk a cseheknek a mi formulánkkal. A császár mindent megadhat nekik, csak Szlovákiát nem, még elméletben sem.”*¹² A cseh–magyar küzdelem

¹¹ HODŽA, MILAN: Slováci, pozor! ALU MS 64 L 6.

¹² Anton Štefánek Šrobárhoz küldött leveléből idéz: HRONSKÝ, MARIÁN: Problémy národnoslobodzovacieho hnutia Slovákov v roku 1918. HČ 1975. 19. A levélből hosszabb idézetet közöl az első világháború előtt szerteágazó tevékenységet kifejtő Csehszláv Egység nevű

1918 szeptemberének elején vált igazán hevesse, amikor megérkeztek a hírek a párizsi Csehszlovák Nemzeti Tanács szövetséges kormányként való hivatalos francia és angol elismeréséről.

A kiéleződő párviadal a szlovák csoportok szempontjából 1918 nyárutóján lényegében négyesélyes küzdelemnek tűnhetett: szlovák autonómia Magyarország, illetve ugyanaz az új cseh–szlovák állam keretei között, cseh hegemoniát jelentő egységes Csehszlovákia és végül önálló szlovák állam létrehozása merülhetett fel mint lehetőség. Az már a politika természetéhez tartozik, hogy a szlovák csoportok rögzült reflexeket követve az ötödik eshetőségtől, az integer Magyarország változtatások nélküli fennmaradásától tartottak legjobban, s annak veszélyét próbálták minden erejükkel elhárítani.¹³

A magyar–szlovák viszony alakulása kétségkívül minden szlovák álláspont meghatározó tényezője volt. A Tisza által kezdeményezett „spontán” szlovák kiegyezési kísérletek sem 1915-ben, sem pedig 1916-ban nem tudtak komolyabb szlovák erőket felsorakoztatni. A magyar királyi határrendőrség és Kürthy kormánybiztos által szervezett Tisza-féle akciók szlovák irányítója, Ján Mudroň, az SZNP korábbi elnökének fia, 1918 novemberében az SZNT többségének véleményét elfogadva visszavonta ugyan kiegyezési nézeteit, de érvelésében továbbra is fenntartotta aggályait a csehszlovák állam kínálta szlovák érvényesülési lehetőségekről: *„Attól tartottunk, hogy a cseh testvérek mellett szlovák nyelvünk nagyobb veszélyeknek van kitéve, mint a magyarok között. A nyelvrokonság mellett féltünk a csehek szellemi és anyagi fölényétől is, és ezért másokkal együtt én is azt vallottam, hogy a teljes nemzeti autonómia megszerzése esetén szívesebben maradnánk a Szent István-i magyar korona területén, mintsem hogy a csehekhez csatlakoznánk.”*¹⁴

1918 augusztusának végén elterjedt a hír, hogy Károlyi kapcsolatokat keres a nemzetiségi politikusokkal. Előbb Milan Hodžát kereste fel Károlyi megbízottja, majd Diner-Dénes József és Erdélyi Sándor képviselő közreműködésével október első napjaiban Pesten közvetlen tárgyalásokat folytatott Dulával, Stodolával és a rózsahegyiek véleményét tolmácsoló Vladimír Makovickýval. Károlyi visszaemlékezései szerint a tárgyalások a Magyarország keretei között létrehozandó szlovák autonómia platformján eredményesnek

szervezet elnöke, ROTNÁGL, JOSEF: Česi a Slováci. Vzpomínky a úvahy nad dopisy a zápisiky z let 1907–1918. Praha 1945, 214–215. – A szlovákkérdés cseh politikai kontextusáról GALANDAUER, JAN: Jak se slovenská otázka prosazovala do českého politického programu v období přípravy samostatného československého státu (1916–1918). HČ 1971.177–197.

¹³ A magyar politikusok többsége októberben és az őszirózsás forradalmat követően is szinte naponta adott újra meg újra bizonyosságot a területi integritáshoz való ragaszkodásról. Károlyi és Jászi is csak fokozatosan – tagadhatatlanul a helyzet kényszerű felismerése nyomán – jutott el „a kantonális autonómiák” gondolatáig. A szlovák politikusok nem tettek, mert nem akartak különbséget tenni a régi és az új garnitúra elképzelései között. Úgy véljük, ebben Károlyinak a szlovákokkal folytatott október eleji tárgyalások idején képviselt felemás állásfoglalásai szintén közrejátszottak. Erre nézve ROTNÁGL, J.: I. m. 231–234. – STODOLA, EMIL: O slovenskej samosprávě. Bratislava 1922. 20–29.

¹⁴ MUDROŇ, JÁN: Slováci sú jednomyselní. NN 1918. november 26. Mudroň mentegetőzését LADISLAV TAJTÁK is idézi, a kérdés mindmáig legalaposabb szlovák feldolgozásában: Úsilie maďarských vládnucích tried o udržanie Slovenska v rámci Maďarska v roku 1918. HČ 1966. 578.

bizonyultak, s Károlyi állításai szerint Dula csupán az ő miniszterelnöki kinevezésétől tette függővé a formális és végleges kiegyezést.¹⁵

A megegyezéssel megoldás lehetőségének augusztusi felbukkanása érthetően Prágában váltotta ki a leghevesebb ellenkezést. František Staněk cseh képviselő az osztrák és magyar kormány közel egyidőben beindított közeledési akciói ellenében kiadta a jelszót: nem tárgyalni! A magyar és osztrák kormánykezdeményezés őszinteségét kétségbe vonta, a tárgyalásokat csakis a csehszlovák kérdéssről és mindkét kormánnyal egyszerre folytatott megbeszélések formájában tartotta elképzelhetőnek.¹⁶

Amikor Károlyi szeptember végén nagyvonalú engedmények kilátásba helyezésével próbálta megnyerni Milan Hodžát, a szlovák politikus Kramářnak, a későbbi első csehszlovák miniszterelnöknek küldött üzenetében így foglalta össze az ellenzéki magyar ajánlat lehetőségét: „Figyelmeztetem őt (ti. Károlyi bizalmasát), hogy ilyen javaslatokkal egyetlen szlovákhhoz se forduljon: egyetlen szlovák sem fogad el K[árolyi]-tól hivatalokat, szlovák főispánságot, sem pedig miniszteri székeket: itt lényegesen nagyobb dolgokról van szó. Végül is az illető azzal rukkolt elő, hogy a kérések alapján kész konföderációs tervet akarnak előterjeszteni a békekonferenciára. (...) Fontos, hogy sem Prágában, sem Szlovákiában senki se csatlakozzon hozzájuk.”¹⁷

A világháború előtti cseh–szlovák egységmozgalom egyik prágai irányítója, Josef Rotnagl a magyar közeledési kísérletek visszautasítását a szlovákok legsajátabb nemzeti érdekének mondta, és a szlovákoknak tett magyar ígéreteket (szlovák iskolák, egyetemi tanszék, szlovák közigazgatás, autonómia, svájci típusú kantonális rendszer) nem tartotta hihetőnek.¹⁸

Az említett szlovák csoportok közötti levelezésből egyértelműen kiderül, hogy Hodža figyelmeztetései és Stodolának Károlyi közvetlen környezetéből szerzett információi hatására Dula tárgyalásai csupán azt a célt szolgálták, amelyet Hodža szeptember 27-i levele a következőképpen fogalmazódott meg: „Feltétlenül szükséges, hogy Károlyiék zablját ne engedjük ki a kezünkől, mert ők most minden kezük ügyébe eső követ megmozgatnak. Engedjük hát, hogy egy kis ideig még örüljenek, és azután végérvényesen lehetetlenné kell tennünk őket.”¹⁹ Dulának pontosan ebben a szellemben bocsátkoztak tárgyalásokba, majd október 11-én továbbították a tárgyaláson szerzett értesüléseiket Prágába, ahonnan szigorú utasítást kaptak a magyarokkal folytatott tárgyalások befagyasztására.²⁰

¹⁵ KÁROLYI MIHÁLY: Egy egész világ ellen. Budapest 1965. 301–302. Károlyi így kommentálta Dulának kitérő válaszát: „Ennek az érvelésnek a helyességét be kellett látnom, és meg kellett nyugodnom abban, hogy megtaláltuk az alapot, amelyen a szlovák nép ügyeit úgy elégíthetjük ki, hogy az elszakadás nem következik be. A végleges megállapodást így előkészítvén, a legelőnyösebb hazafiúi kötelesség is azt parancsolta nekem, és elvbarátaimnak, hogy a végleges megegyezés szlovákok kívánta előfeltételét mielőbb megszerezzük.” Uo.

¹⁶ Rozhovor s predsedom „Českého svazu” poslancem Stankem. *Venkov* 1918. augusztus 14.

¹⁷ Hodža Štefáněkhoz írt levele tartalmazta az üzenetet: ALU MS 42 C 49.

¹⁸ *Národní listy* 1918. szeptember 18.

¹⁹ Milan Hodža Anton Štefáněknek, Bécs 1918. szeptember 27. ALU MS 42 C 49 (Hodža 17. sz. jegyzetben idézett levele).

²⁰ Štefáněknek P. Blahához intézett ezzel kapcsolatos prágai híradását idézi JANŠÁK: *Život dr. P. Blahu...* I. m. 449.

²¹ ROTNÁGL, J.: I. m. 231.

Persze, nem csupán Hodža vallotta azt a nézetet, hogy magyar részről még Károlyi és Jászi sem tud a csehszlovák megoldással egyenértékű rendezést biztosítani. Károlyi 1918. szeptemberi ceglédi nyílt levelének és a ceglédi küldöttség előtt mondott beszédének nemzetek és nemzetiségek jogaira vonatkozó, kétségkívül meglehetősen átlátszó distinkciói tovább növelték és általánossá tették a szlovákok vele szemben meglévő bizalmatlanságát.²¹

Október 18-án Hodža budapesti politikai hetilapja már félreérthetetlenül a szlovák önrendelkezési jog elismerését sürgette: „Tudomásul vesszük, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia az önrendelkezés alapján kínálta fel a békét. Követeljük tehát ezt a jogot nemzetünk számára is. (...) Többet nem kérünk, kevesebbet nem akarunk.”²² Másnap a magyar országgyűlés egyetlen aktív szlovák képviselője, Ferdiš Juriga a román nemzeti komité példáját követve parlamenti felszólalását a román képviselők eljárásával egyeztetve a még meg sem alakult Szlovák Nemzeti Tanács nevében, szintén a szlovák nemzeti önrendelkezés mellett foglalt állást.²³ Ugyanakkor mind Dula, mind pedig a szociáldemokraták vezéregyénisége, Emanuel Lehocký továbbra is a kivárást tekintették az egyedül helyes politikának. Lehocký szerint a Károlyi és Jászi által felkínált szabadság a háborúban elterjedt kávépótlóhoz hasonlóan csak halvány mása a nemzeti szabadságnak és öngazgatásnak, az igazi szabadságot és öngazgatást egyedül a nemzetközi politika fórumai adhatják meg Szlovákiának.²⁴

Ily módon október második felében Juriga, Hodža, Dula, Lehocký, Stodola, Štefának egyformán fölöttébb károsnak tartotta volna a magyarokkal elkezdett tárgyalások folytatását, hiszen Károlyiék készségét kényszer szülte, minden őszinteséget és garanciát nélkülöző engedménynek tartották. Hiába sikerült Károlynak elérnie Šrobár ceglédi internálásának megszüntetését – ez volt a tárgyalások folytatásának feltétele, Dula nem volt hajlandó asztalhoz ülni. Šrobár pedig október 26-án megérkezett Prágába.

Milyen egyéb tényezők befolyásolták a szlovák állásfoglalások alakulását, érvelését? Kétségkívül 1918 szeptemberétől egyre erőteljesebben érvényesültek a Masaryk, Beneš, Štefának vezette csehszlovák emigráció tevékenységéről szerzett értesülések. Egyik csoportnak sem volt ugyan közvetlen kapcsolata az emigráció csúcsszervével, a párizsi Csehszlovák Nemzeti Tanáccsal, de Prágán, Bécsen keresztül többé-kevésbé rendszeresen érkeztek hírek, amelyek olykor annyira hihetetlennek tűntek, hogy csak a bécsi és pesti lapokban közölt durva cseh–szlovák ellenes támadások tudták érdemlegesen hitelesíteni azokat.

Az emigrációs vezérkar egyik szlovák specialistája, az amerikai szlovák Štefan Osuský, Masaryk intencióinak megfelelően (Štefának Pesten szerzett és prágai lapokban közölt értesülései alapján) Károlyi és Jászi antantbarát, demokrata hírét vette célba, azt igyeke-

²² *Slovenský týždenník* 1918. október 18.

²³ „Mi az ige után szlovákok vagyunk. Egy nemzet vagyunk sajátos beszédünkkel és mi nem hagyjuk magunkat, kívánjuk, követeljük jogunkat, természetes és történelmi jog alapján, önrendelkezési jogokat, hogy mint Károly király akarja is, mint néptörzs saját külön állami közösséget alkossunk, letelepedési területünkön” – fejtette ki Juriga meglehetősen eklektikus felszólalásának határozati részében. Képviselőházi Napló XLI. köt. 350. Felszólalását a képviselőház jobboldalának gyűlölködő-pocskondiázó közbeszólásai percenként szakították félbe s így a szlovák tábor előzetes félelmei ellenére Juriga felszólalása teljes mértékben elérte célját.

²⁴ *Robotnícke noviny* 1918. október 19.

zett teljesen megcáfolni. A csehszlovák emigráció persze a szlovákkérdést kezdettől fogva az egységes csehszlovák állam keretei között vélte egyedül megoldhatónak. Ugyanakkor mind Beneš, mind pedig Masaryk lényegesen hízelgőbb perspektívákat rajzolt fel, mint amilyenre például a háború előtti cseh–szlovák politikai, gazdasági, kulturális kapcsolatok vagy akár a cseh és szlovák országrészek között meglévő különbségek alapján józanul számítani lehetett volna.

Beneš például Szlovákia gazdasági fejlődését mint az eljövendő csehszlovák állam gazdasági erejének fő tényezőjét értékelte. A délkelet-európai gazdasági expanzióra vonatkozó, nem új keletű cseh tervek szempontjából Szlovákiát a csehszlovák külkereskedelem kulcsfontosságú tényezőjének mondta: „Pozsony lesz majd a mi Liverpoolunk, Kelet-Szlovákia pedig azt jelenti majd Csehország számára, mint Oroszországnak Konstantinápoly” – írta még 1916 őszén.²⁵ Szlovákia természeti kincseinek hasznosításában a csehszlovák állam keretei között kínálkozó lehetőségeket kedvezőbbnek tartotta, mint Magyarországon. (Megjegyezhetjük, hogy Buza Barna, a Károlyi-kormány mezőgazdasági minisztere is a Felvidék iparosításában látta a szépreményű független Magyarország gazdasági fellendülésének zálogát és még Beneš érvelésén is túltett, mikor a szlováklakta területeket mint majdani „magyar Amerikát” említette.)

Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a korabeli szlovák érvelésben meglepően kevés szó esett a gazdasági érdekekről, pedig a világháború előtti csehszlovák kölcsönösség programjaiban épp a gazdasági együttműködést tekintették alapvető célnak. Egyedül Július Botto, a munkái miatt a magyar vármegyei apparátus részéről gyakran zaklatott történész szlovák városokban, községekben terjesztett röpirata tartalmazott terjedelmes, de annál laposabb gazdasági érvelést a csehszlovák államegység mellett: „A csehszlovák állam mindennel rendelkezik, amire az önálló államnak szüksége van, gyárakkal és búzát bőven termő földekkel. Ezért nekünk Töletek, magyarok, semmit sem kell vásárolnunk, így azután adóink is jóval kisebbek lesznek, míg nálatok elviselhetetlenül magasra szöknek. Nem akarunk hát veletek tovább együtt élni, mert mellettetek továbbra is kol-dusok maradnánk” – hangzott a kategorikus ítélet Botto fulmináns röpiratában.²⁶

Az emigráció és a szlovák politikusok közvetlen kapcsolatainak hiánya nagymértékben megnehezítette a cseh–szlovák viszony rendezésére vonatkozó prágai és szlovákiai elképzeléseknek az emigráció koncepcióival való egyeztetését. Meglehetősen komoly feladatnak bizonyult, hogy a csehszlovák nemzetegység programját a magáról jó ideig életjelt is alig adó szlovák politikusok nélkül kellett a világgal elfogadtatni. Ezt Osuský-ék általában az ázsiai elnyomás alatt sínylődő szlovák nemzet teljes elnémitottságával magyarázták.²⁷ Az emigráció tevékenységéről, eredményeiről szóló információk híján Masarykék vállalkozásánál is kilátástalanabbnak tűnt Rózsahegyen, Turócszentmártonban, de akár Pesten és Bécsben is olyan koordinált szlovák akció kezdeményezése, amely a két nemzet (és a külföldi gárda) érdekeinek egyaránt megfelelt volna.

Matúš Dula számára ilyen körülmények között a prágaiak és az összes szlovák csoport sürgetése ellenére is a végsőkéig tartó kivárás tűnt az egyedül ésszerű magatartásnak.

²⁵ BENEŠ, EDVARD: Hospodárska budoucnost Slovenska. Československá samostatnost 1916. 5. sz. 8.

²⁶ Sociálne a národné hnutie... I. d. m. 245.

²⁷ Vö. MASARYK, T. G.: A világforradalom. Emlékek és gondolatok. Praha 1935. 178.

A párizsi csehszlovák kormány tiszteletben tartására hivatkozva a szlovák deklarációt sürgetőkkel szemben megtalálta a kikezdhetlen érvet. „Wilson elnök nincs rászorulva a mi kinyilatkoztatásainkra” – jelentette ki az SZNP elnöke október 24-én.²⁸ Nem meglepő hát, hogy az emigráció által elért tényleges eredményekkel kapcsolatban még október 30-án is teljes volt a bizonytalanság. Mielőtt Kramář a Benešékkal folytatott genfi tárgyalásokra a prágai Csehszlovák Nemzeti Bizottság küldöttségének vezetőjeként elutazott volna, a turócszentmártoni politikusoknak azt üzentte, hogy az esetleges szlovák deklaráció csehszlovák államközösséggel kapcsolatos megfogalmazásaiban ajánlatos és tanácsos a mértéktartás.

A turócszentmártoni deklaráció

Az SZNT turócszentmártoni deklarációs tanácskozásának kiterjedt irodalma mindmáig eltérő módon értékeli az ülés befejezése után, október 30-án a késő esti órákban Bécsből megérkező Milan Hodža két módosítását az SZNT-plénum által jóváhagyott deklaráció szövegén.²⁹ Pontosán aligha ellenőrizhető az az általánosan elfogadott állítás, hogy a tanácskozás résztvevői közül senki sem tudott az október 28-i – tehát két nappal korábbi – prágai eseményekről, a Csehszlovák Köztársaság kikiáltásáról. Ezzel a tájékozatlansággal szokás a deklaráció megfogalmazásait – a csehszlovák államhoz való szlovák csatlakozás konkrét kinyilatkoztatásának hiányát, illetve a csehszlovák egységeszme fikciójának (csehszlovák nemzetegység és egységes csehszlovák nyelv) szövegbeiktatását – igazolni. Ugyanakkor aligha lehet kétséges, hogy Hodža már értesült a prágai eseményekről.

Valószínűleg éppen ennek hatására törekedett az SZNT alakuló ülésén elfogadott deklarációt módosítani: törölte a *Národné noviny* október 31-i számának nyomdai kefelelyomatából a szlovák deklaráció 4. pontját, amely pedig a csehszlovák állam keretei között a szlovák öngazgatás legautentikusabb jogforrása lehetett volna. Az ominózus 4. pont így hangzott: „*A szlovákkérdés megoldását a békekonferenciától várjuk, amely nemzetünk sorsáról dönteni fog. Ezért követeljük, hogy a cseh–szlovák nemzet magyarországi ága is („uhorská vetva česko-slovenského národa”) képviseltesse magát az eljövendő békekonferencián.*” A Hodža eljárását utólag keményen elítélő Matúš Dula megpróbálta felmenteni az SZNT-t a felelősség alól, és kijelentette: „Végső soron a mi

²⁸ Dula érvelését hosszabban is idézi HRONSKÝ, MARIÁN: Slovensko na rázcestí 1918. Košice 1976. 35.

²⁹ BUTVIN, J. :I. m. 898–902.

Tanácsunknak (SZNT – L. Sz.) távolról sem állt szándékában nemzetünk sorsát bárki kegyelmébe vagy önkényére bízni.”³⁰

Nem véletlen tehát, hogy az október 30-i deklarációs ülésen, még inkább a másnapi megbeszéléseken ellentétek támadtak a csehszlovák államon belüli szlovák öngazgatás kérdéséről. Dula, Zoch, Dérer, sőt Hodža és velük együtt a többség szükségtelennek tartották az öngazgatás követelményének azonnali felvetését. Ivan Dérer szerint ezt az antanthatalmak bizalmának megtartása végett egymás között, cseheknek és a szlovákoknak kell majd tisztázniuk. Dula pedig a Károlyiék által felkínált szlovák autonómia miatt nem tartotta célszerűnek a csehektől való belső elhatárolódását.

Emil Stodola, Hlinka, Juriga már másnap, október 31-én sérelmezték a szlovák nemzeti önállóság államjogi garanciáiról való lemondást, és csakis feltételekhez kötve – a csehszlovák viszony 10 éven belül való államjogi rendezését sürgetve – adták beleegyezésüket az egységes csehszlovák államhoz való csatlakozáshoz. Jurigáék ugyanakkor annak is tudatában voltak, hogy a csehszlovák nemzetegység koncepciójának szlovák elfogadása az új állam létrejöttéhez szükséges külpolitikai feltételek között rendkívül fontos tényező. Márpedig a szlovák politikusok többsége továbbra is a kedvező külpolitikai konstellációtól várta a megoldást. Aggódva figyelték Károlyiék diplomáciai erőfeszítéseit, nem kevésbé tartottak a területek hovatarozásáról döntő népszavazás eshetőségétől.

Csupán a genfi csehszlovák delegáció november 4-i visszaérkezése után jutottak a szlovák politikusok autentikus értesülésekhez, és a Beneš által közölt tények minden korábbi habozást, tétovázást, tétlenséget igazolni látszottak: „*néprajzi határok helyett, geográfiai határvonalak*”, „*a csehszlovák emigráció emberei az antant közép-európai politikájának irányadói lettek*”, „*a magyarokkal nem számolnak, kis állam lesznek, s ha tovább erőszakoskodnak, a súlyosabb büntetéseket sem kerülik el.*” „*Az antantot elsősorban államunk gazdasági viszonyai érdeklik.*” „*Tőlünk elsősorban a rend megtartását kérik.*” „*Küldötteink meg vannak győződve arról, hogy nagy és dicső jövő vár ránk.*” „*A dolgok olyannyira jól, szerencsésen és szilárdan állnak, hogy csupán belső viszálykodással tudnánk mindent elrontani,*”³¹ Ilyen és ehhez hasonló zaklatott mondatokban számolt be a genfi tárgyalásokról Fedor Houdek, a Csehszlovák Nemzeti Bizottság Szlovák Tagozatának körlevelében. Vavro Šrobár közben Szakolcán november 6-án a prágai kormány megbízásából, az SZNT-vel nem törődve, szlovák minisztériumot alakított, és a prágai kormány szlovák teljhatalmú minisztereként igyekezett az új államba betagozni Szlovákiát.

November folyamán azután bebizonyosodott, hogy a párizsi székhelyű ideiglenes csehszlovák kormány által kivívott eredményeket a németek és a magyarok kétségbeesett erőfeszítései ellenében meg is kell védeni. Az SZNT Végrehajtó Bizottságának november 22-i jelentése meglehetősen ellentmondásos szlovákiai helyzetéről tájékoztatta a prágai kormányt. A megfelelő katonai erő hiányában próbálkozó Šrobár akcióit nem tartotta helyesnek, mert bizalmatlanságot keltett a csehszlovák állam megteremtésének lehetőségével és sikerével szemben. Duláék szerint amennyiben a prágai kormány rövid időn belül nem képes katonailag elfoglalni Szlovákiát, mérlegelni kell a pesti magyar kormány javaslatát, mely szerint „az SZNT az összes szlovák többségű vármegyében

³⁰ DULA, M.: Moja odpoveč na novšie a staršie otázky. [1924], ALU MS C 53.

³¹ A Csehszlovák Nemzeti Bizottság Szlovák Bizottságának körlevele 1918. november 5-i keltezéssel, NA SSR, Fond Vladimír Makovický. II/2. a.

szlovák nemzeti gárdákat hozhatna létre, és ott kizárólag ezek a gárdák lennének megbízva a rend fenntartásával.”³²

A magyar engedményekkel, tárgyalási javaslatokkal szemben a prágai kormány szemmel láthatóan igyekezett elszigetelni az SZNT-t. Az idézett jelentés is tiltakozott pl. a prágai csehszlovák nemzeti bizottságba az SZNT jóváhagyása nélkül felvett szlovák tagok önkényes kijelölése ellen. Ugyancsak a Prága és Turócszentmárton közötti feszültségekről tanúskodik a jelentés 11. pontja is: *„Tekintettel arra, hogy a magyar kormány az önálló szlovák állam létrehozása érdekében egy térképet tett közzé, nagyon megkönnyítenék a mi helyzetünket, ha fehéren feketén írásbeli biztosítékot kapnánk Önöktől, hogy a csehszlovák államban az iskolaügy, igazságszolgáltatás kérdéseiben olyan autonómiát, illetve olyan fórumot és adminisztrációt kapunk, amelyet a közös parlamentben történő első szavazás után a parlament szlovák tagjainak többsége igényel. Ez a biztosíték esetleg bizonyos évre, pl. egy fél évszázadra lenne korlátozható.”*³³

Az SZNT-nek ez a jelentése egyebek mellett azt is jól jelzi, hogy a hatalomért a köztársaság születésének pillanatában elkezdődött harcban a szlovák tábor új és egyetlen választóvonal végzetesen ketté osztotta: a csehszlovák nemzetegység fikciójának minden konzekvenciáját vállaló Šrobár, valamint a szlovák öngazgatást elengedhetetlen szükségszerűségnek tekinthető Hlinka vezette csoportosulásra.

A prágai kormány, illetve az általa megbízott Šrobár ténykedése hamarosan ellentétekhez vezetett Prága és Turócszentmárton között. A magyar kormány átmeneti katonai sikerei Szlovákiában és a Szlovák Nemzeti Tanács nemzetőrségeket szervező tevékenysége ugyancsak ebbe az irányba hatottak.

Milan Hodža budapesti tárgyalásai

Hodža, akit eredetileg a prágai Csehszlovák Nemzeti Bizottság már október 28-a előtt felkért arra, hogy belügyi államtitkári minőségben irányítsa Szlovákia Csehországhoz való csatlakozását, a magyar katonai egységek turóci akciói elől Prágába utazott, ahol Kramář csehszlovák miniszterelnök a Károlyi-kormánnyal való kapcsolatfelvétellel és a Budapesten folytatandó *likvidációs* tárgyalásokkal bízta őt meg. Ezeken a meg-

³² Martin, Fond SNR, ALU MS.

³³ Uo.

³⁴ „A tárgyalások olyan mederben folynak, amelyre szükségünk van. A kormány (Károlyiék) bonyolítja az ügyeket, és olyan igényeket támaszt, amelyek ellenkeznek az önrendelkezés elveivel. Remélem, hogy a tárgyalások a magyarországi rendszernek a nemzeti kérdés megoldásában tapasztalható tehetetlenségéről kivételes dokumentumokkal szolgálnak. Magam részéről én erre törekszem” – jelentette Hodža Prágába Budapestről 1918. november 29-én. HODŽA, MILAN: Slovenský rozchod s Maďarmi 1929. 47.

beszéléseken csehszlovák részről elsősorban időt akartak nyerni: egyrészt az 1918. november 13-i belgrádi konvenció rendelkezése szerint a magyar kormány ellenőrzése alatt hagyott szlovákiai területek diplomáciai bebiztosítására, másrészt a magyar részről szorgalmazott népszavazás megakadályozására és végül Szlovákia csehszlovák katonai át vételének előkészítésére.³⁴

Beneš a francia külügyminiszter, Pichon segítségével hamarosan valóban elérte a belgrádi konvenció Szlovákiára is vonatkozó 17. cikkelyének érvénytelenítését és november 28-án a Pozsony–Duna–Ipoly–Rimaszombat–Ung folyó által kijelölt határig a területek katonai elfoglalását. Ezt követően a magyarokkal való mindennemű tárgyalások beszüntetését sürgette Prágában. Beneš büszkén jegyezte meg Pichon november 27-i jegyzékéről: „*Ez az első írásos dokumentum, amely implicite miénknek ismeri el Szlovákiát...*”³⁵

Hodža mindezek ellenére kénytelen volt Károlyiékkel tárgyalásokba bocsátkozni, mert a francia katonai misszió budapesti vezetője, Vix alezredes kezdetben elutasította a belgrádi megállapodás érvénytelenítését. Hodža már november 25-én kézhez vette Károlyiék tárgyalási prozódóját és a „szlovák impérium” térképét. A Jászi-féle nemzetiségi minisztérium munkatársai által kidolgozott javaslat Magyarország és Szlovákia viszonyának átmeneti szabályozásában az SZNT és a budapesti kormány közös megegyezéseit tekintette volna mérvadónak. Hodža ellentervezte az etnikailag szlovák jellegű területekre korlátozott Szlovákiában a Csehszlovák Köztársaság keretei között a „tejes állami, kormány és katonai hatalmat” az SZNT számára követelte.³⁶

A magyar–szlovák határvonal kijelölésének első lépéseként szükséges volt egy mindkét fél által elfogadott és respektált demarkációs vonal kijelölése. Vix alezredes átmeneti ellenkezése és a Duna–Ipoly–Ung-vonal határozott magyar elutasítása – mert a közel egymillió magyar kisebbségi sáv Magyarországtól való elcsatolását jelentette – Hodžát arra késztették, hogy a párizsi döntés érvényesítéséig Bartha magyar hadügyminiszterrel december 6-án ideiglenes demarkációs vonalban egyezzen meg.

Hodža említett ellentervezetének elemzése alapján úgy látjuk, hogy a pesti tárgyalások idején a prágai kormánnyal és annak szlovák miniszterével szemben a háttérbe szorított SZNT politikai súlyának fenntartását is megpróbálta biztosítani. Kramář csehszlovák miniszterelnök december eleji határozott cáfolata és az SZNT tagjainak attól való félelme, hogy Hodža kockázatos pesti lépései miatt esetleg ők is kegyvesztetteké válhatnak Prágában, ezt a lehetőséget is csírájában elfojtották.

Ugyancsak Hodža volt az a szlovák politikus, aki korábban azt is kifejtette, hogy az átrendezés számításba vehető módzatai közül ő az önrendelkezés jogának gyakorlását és az ezzel párhuzamos megegyezéseket részesítette volna előnyben. Ezek jegyében határozottan elutasította Károlyiéknek a cseh–szlovák ügyekbe való bármiféle beavatkozását, ugyanakkor elismerte a magyarok jogát a magyar nemzeti önrendelkezés programjának megvalósítására, és hozzátette: „*Ha tehát ő (ti. Károlyi – Sz. L.) meg akarja menteni a magyarságot, az mindenféleképpen tiszteletre méltó dolog. Nekünk, szlovákoknak itt az lehet a feladatunk, hogy közvetítsünk szlávok és magyarok között, mert nekünk is érdekünk, nehogy úgy járjanak a magyarok, mint a Balkán-háborúk után a szerbek,*

³⁵ BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce. III. Dokumenty. Praha 1928. 524.

³⁶ FOGARASSY LÁSZLÓ: Hodža Milán és a Károlyi-kormány. Palócföld 1990. 5. sz. 72–88.

amikor is azok tengeri kijárat nélkül maradtak. Becsülöm ezeket az embereket és kérem a prágai urakat, hogy ez ügyben ne dezavualjanak engem.” – olvashatjuk a fentebb már idézett szeptember végi Hodža-levélben. Hodža szeptemberi magatartását azonban az átrendezés 1918 végére nyilvánvalóvá vált egyedüli reális módozatának, a nagyhatalmi döntések fokozatos kelet-közép-európai túlsúlyba jutásának egyértelmű jelei időszerűtlené tették.

Rövid időn belül kiderült azonban, hogy az önálló szlovák nemzeti program kialakításának elmulasztása, a tétlen kiváras politikája súlyos következményeket vont maga után. Az öngazgatás, a csehszlovák államon belüli szlovák autonómia egyértelmű megfogalmazása minden taktikai megfontolás ellenére a szlovák politika legaktuálisabb teendője lett volna 1918 őszén. Elmulasztását aligha indokolhatják a szlovák politikai passzivitás mindenkorai mentségeként felhozott hungarofóbiák. Sokkal lényegesebb okok is közrejátszottak ebben: mindenekelőtt a csehekkel szemben már korábban is meglévő tetemes lépéshátrány, melyet csak növeltek a csehszlovák emigrációnak az otthoni fejlődéssel és a háború előtt ígéretesen kibontakozó cseh–szlovák egységmozgalom egyenjóságú eszményeivel nem sokat törődő különúttjai, valamint a jogos szlovák nemzeti igényeket feláldozó Šrobár csehszlovakizmusa.

A szlovák nemzeti önrendelkezés gyakorlati végrehajtásánál számításba vett magyar–szlovák megegyezéssel több ok miatt is fokozatosan teljesen esélytelenné vált. Közrejátszott a Károlyi-kormány az integritás elvéhez való ragaszkodása, a magyar–szlovák tárgyalások sikertelensége, mindenekelőtt azonban az önrendelkezés nagyhatalmi döntés formájában körvonalazódó alternatívájának előtérbe kerülése. Ez utóbbi lehetőséggel a szlovák politikai vezetők többsége már 1918 közepétől mint az egyetlen olyan megoldással számolt, amely a szlovák nemzeti önrendelkezést teljesen egészében biztosítja.

Ennek a megoldásnak az értékét szlovák szempontból nagymértékben csökkentette az a tény, hogy a győztes hatalmak által szorgalmazott átrendezésben annak a csehszlovák emigrációnak a koncepciója érvényesült, amely – a csehszlovák nemzetegység és egységes csehszlovák állam célját követve – a szlovák nemzeti önrendelkezés autonómiaigényeit legfeljebb taktikai megfontolásokból volt hajlandó elismerni, de az államalapítás során már eltekintett ezeknek a jogos kívánásoknak a teljesítésétől. Tény, hogy a kompakt etnikai szlovák területekre korlátozódó eredeti szlovák önrendelkezési elképzelések nem utolsósorban a csehszlovák emigráció, illetve a nagyhatalmi döntések által kilátásba helyezett és jórészt megvalósított „geográfiai Slovensko” korábban nem remélt tágas határai miatt szorultak végérvényesen háttérbe. Ugyanakkor az is bizonyos, hogy a szlovák társadalom nemzeti fejlődése számára az újonnan létrejött Csehszlovákia lényegesen kedvezőbb feltételeket teremtett, mint a dualizmus kori magyar állam. Mindezek alapján úgy véljük, hogy a szlovák nemzeti önrendelkezés „közvetett” (vagyis a csehszlovák emigráció koncepcióját támogató és az annak megvalósulására hagyatkozó) alternatívájának előnyben részesítése szlovák részről egyszerre volt kényszerű és célszerű döntés.